

Akadálymentesítés — zökkenőmentesen?

A debreceni új Tóth Árpád Gimnázium akadálymentes kialakításának értékelése az új törvények tükrében

KOZMÁNÉ SZIRTESI KRISZTINA

AZ AKADÁLYMENTESSÉG ESZMÉJE, A TÖRVÉNYI HÁTTÉR

Az épített környezet nekünk, “átlagembereknek” természetesen akadálymentes. De vajon igaz-e ez valamennyi társunkra? A fizikai vagy érzékszervi fogyatékosággal élő emberek számára (de mások számára is: legyenek túl magasak vagy túl alacsonyak, túl idősek vagy túl fiatalok, túl kövérek, törött lábúak vagy akár babakocsit tolók) a megszokott módon kialakított környezet megannyi akadályt jelent.

Végző soron – véglegesen vagy ideiglenesen – akár mindenki érintett lehet. Nyilvánvaló tehát, hogy az eddig alkalmazott szemléletet – mely szerint mindent az “átlagember” (lásd például Leonardo da Vinci vagy Le Corbusier meghatározását) méreteihez, igényeihez kell igazítani, tervezni – gyökeresen meg kell változtatnunk. Az épített környezetet oly módon kell kialakítanunk, hogy segítségével mindenki egyenlő eséllyel, önállóan vehessen részt a társadalmi, gazdasági tevékenységekben. Fel kell ismernünk azt is, hogy míg a környezet akadálymentes kialakítása a fogyatékosok számára alapvető szükséglet, addig a többieknek kényelmesebb, biztonságosabb használatot tesz lehetővé.

Ahhoz, hogy ez a szemlélet a gyakorlatban is megvalósulhasson, a megfelelő törvények megalkotására volt szükség. Az akadálymentesített környezet kialakításáról két törvény és egy kormányrendelet rendelkezik:

1997. ÉVI LXVIII. TÖRVÉNY AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ALAKÍTÁSÁRÓL ÉS VÉDELMEÉRŐL

2.§ 1. Akadálymentes: az épített környezet akkor, ha annak kényelmes, biztonságos, önálló használata minden ember számára biztosított, ideértve azokat az egészségkárosodott egyéneket vagy embercsoportokat is, akiknek ehhez speciális létesítményekre, eszközökre, illetve műszaki megoldásokra van szükségük.

31. § (1) Az építmény elhelyezése során biztosítani kell: (...) d) a közhasználatú építmények esetében a mozgásukban korlátozott személyek részére is a biztonságos és akadálymentes megközelíthetőséget;(...)

(4) Az építmény kialakítása, felújítása, átalakítása során biztosítani kell: (...) c) a mozgásukban korlátozott személyek részére is a a biztonságos és akadálymentes használhatóságot.

1998. ÉVI XXVI. TÖRVÉNY A FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK JOGAIRÓL ÉS ESÉLYEGYENLŐSÉGÜK BIZTOSÍTÁSÁRÓL

A fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni.

1. § E törvény célja a fogyatékos személyek jogainak, a jogok érvényesítési eszközeinek meghatározása, (...) és mindezek eredményeként a fogyatékos személyek esély-egyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének biztosítása.

2. § (3) A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek.

3. § A fogyatékos személyek az őket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért indokolt, hogy minden lehetséges módon előnyben részesüljenek.

4. § E törvény alkalmazásában a) fogyatékos személy: az, aki érzékszervi – így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során; (...)

5. § (1) A fogyatékos személynek joga van a számára akadálymentes, továbbá érzékelhető és biztonságos épített környezetre.

10. § Közhasználatú parkolóban a közlekedésben akadályozott fogyatékos személyek számára – a külön jogszabály szerint – megfelelő számú és alapterületű parkolóhely kialakításáról kell gondoskodni.

13. § (1) A fogyatékos személynek joga, hogy állapotának megfelelően és életkorától függően korai fejlesztésben és gondozásban, óvodai nevelésben és oktatásban, fejlesztő felkészítésben vegyen részt a közoktatásról szóló törvényben meghatározottak szerint.

29. § (6) A törvény kihirdetésekor már meglévő középületek akadálymentessé tételét fokozatosan, de legkésőbb 2005. január 1-jéig el kell végezni.

A KORMÁNY 253/1997. (XII. 20.) KORM. RENDELETE AZ ORSZÁGOS TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ÉS ÉPÍTÉSI KÖVETELMÉNYEKRŐL

(Mellékletében és magában az OTÉK-ban szabályozza az akadálymentes környezet kialakításához szükséges betartandó méreteket, követelményeket.)

Az akadálymentes környezet biztosítása nagy kihívást jelent az építészek számára mind a jelenlegi, mind a következő években. Az európai országokban általános előírásokkal ellentétben (melyek nemcsak a középületek akadálymentes kialakítását teszik kötelezővé,

hanem pl. a lakóépületek földszintjét is ily módon kell megépíteni) nálunk csak a közhasználatú épületek közönségforgalom által érintett területeit kell így kialakítani. A csak dolgozók által használt terület azonban adaptálható kell, hogy legyen, azaz átalakítható abban az esetben, ha ott egy fogyatékos ember fog dolgozni.

A törvény a meglévő épületek átalakítására türelmi időt biztosít, de az akadály-mentesítésnek legkésőbb 2005. január 1-jéig meg kell történnie. (Arra, hogy ez mennyiben ütközik a műemlékvédelmi előírásokkal, azaz milyen mértékben valósulhat meg egyes műemléképületek esetében, most nem kívánok kitérni.) Mindezekből következik, hogy a közeljövőben az államnak, a közintézmények fenntartóinak és irányítóinak illetve az építész-társadalomnak igen sok gondot és pénzt kell fordítani a meglévő épületállomány átalakítására. Hogy ez a szükségszerűség egy – adott esetben eleve akadálymentes szándékkal megépült – létesítmény esetében is milyen sok problémát vethet fel, arra kívánok rávilágítani a következő esettanulmány során.

A DEBRECENI TÓTH ÁRPÁD GIMNÁZIUM

**Tóth Árpád Gimnázium,
Debrecen**

engedélyezési és tenderterv:

Kováts Ákos

és Reszler Antal

kiviteli terv:

REÁLTERV

Építész Iroda Kft.

tervezés ideje: **1993-94.**

kivitelezés: **1994-96.**

műszaki átadás: **1996. 06. 17.**

ISMERTETŐ

A debreceni Tóth Árpád Gimnázium korábbi épületét a katolikus egyház igényelte és kapta vissza. A jó hírű, népszerű középiskola számára új helyet kellett biztosítani. Az Önkormányzat által kijelölt helyszín az ún. Béke-Wesselényi lakótelepen (az eredeti iskolától nem messze), a Vígkedvű Mihály utca – Szombathy István utca – Teleki utca – Szent Anna utca által határolt tömbben található, az intézmény főbejárata a Szombathy István u. felől nyílik.

Az épület összesen 5 szintes (pince, alagsor, földszint, 1. emelet, tetőtér). A 16 tantermes gimnázium egy 24x48 m-es tornacsarnokot, 25 méteres uszodát, 600 adagos konyhát, 200 férőhelyes éttermet valamint szaktantermeket, csoportszobákat is magába foglal, összesen nettó 17.632 m² területen.

Az „TÁG” ma Debrecen egyetlen akadálymentes kialakítású középiskolája. Az akadálymentesítés értékelése során fontosnak tartom megemlíteni, hogy mind a tervezés, mind a kivitelezés az 1997. évi építési törvény, az OTÉK és az esélyegyenlőségi törvény megalkotása és hatálybalépése előtt történt, így az épület az adott időpontban példaértékűnek számított, még ha a jelenlegi követelményeknek sok szempontból nem is felel meg.

A gimnáziumnak jelenleg 3 mozgássérült diákja van, mindhárman kerekesszékesek. Egy főállású gyógypedagógus foglalkozik velük. Segít nekik a közlekedésben, az étkeztetésben, a WC használatában, ha szükséges. A segítő személlyel való kapcsolat fontos, mivel tulajdonképpen fiatalokról van szó, akikért az iskola a felelős, másrészt azonban erősítheti a sérült emberekben a kiszolgáltatottság érzését.

MEGKÖZELÍTÉS

A lakótelep, melyben az iskola található, akadálymentesített kialakítású. Ezen természetesen(?) csak azt kell érteni, hogy a lakótelepen belül a kerekesszékekkel történő közlekedés lehetősége biztosított. A látás-, hallássérültek, csökkent felfogóképességgel rendelkezők számára az épített környezet semmilyen segítséget nem nyújt, sem a közlekedésben, sem az információk megszerzésében. Itt jegyzem meg, hogy hasonló fogyatékosokkal bíró diákok a gimnáziumot nem látogatják – vagy azért, mert még nem „fedezték fel”, vagy mert számukra az iskola korántsem akadálymentes.

A mozgássérült diákok vagy a közeli kollégiumban laknak, vagy a szülők hozzák őket mindennap gépkocsival. A kollégium és a középiskola közötti útszakasz akadálymentesített, így a diákok az utat önállóan is meg tudnák tenni, gyakorlatilag azonban erre nincs lehetőségük – ennek oka az iskola felelőssége diákjaiért; vagyis a balesetek megelőzése érdekében az iskola a közlekedést csak kíséreléssel engedélyezi számukra.

Ha a diák a szüleivel, gépkocsin érkezik, komolyabb problémával találja szembe magát – mozgássérült parkolóhely ugyanis nincs kialakítva. Ennek nemcsak a jelzőtábla elhelyezése lenne a feltétele, hanem a hely – a megfelelő parkolószélesség –, a parkoló szintje és a járdaszint közötti szintkülönbség áthidalása, valamint a parkolóhely megfelelő burkolása a jelenlegi, igen „szabdalt” felületű fűbeton helyett. Most a parkoló szintjéről a járda meghosszabbításában lévő rámpáig a kerekesszékekkel az úttesten kell közlekedni, egy meglehetősen veszélyes, egyenrangú útkereszteződés közvetlen közelében.

A járdaszintről a bejárati szintre egy - a szükségesnél kissé meredekebb - rámpa vezet, mely a keskeny, parkoló melletti járdára merőlegesen helyezkedik el. Ez a kialakítás a használók és a gyógypedagógus szerint az épület legbalesetveszélyesebb része, mivel a meredek rámpán a (sokszor felelőtlen) diákok igen nagy sebességgel gurulnak le, s a járdán kevés a hely a biztonságos irányváltásra.

A rámpától a bejárat az épületet övező árkád alatt közelíthető meg. A mozgássérültek számára biztosított bejárati ajtó a második ottjártamkor zárva volt. Korábban tapasztaltam, hogy igen nehezen, csak nagy erő kifejtésével nyitható (ilyen esetekben lehetőleg kerülendő a hidraulikus ajtófékezők használata). A nyitást, bejutást nehezíti a bejárati ajtó előtti, 30-40 cm-es hosszúságú emelkedő (kivitelezési hiba?). Az érintettek szerint a bejutásnál a portaszolgálat segít. Szerintem ez – és a porta pultjának átlagos használó számára is kissé magas elhelyezése – inkább a kiszolgáltatottság élményét jelenti.

BELSŐ KÖZLEKEDÉS

Az ajtók szélessége megfelelő, működtetésük viszont a mozgássérültek számára nehézkes - szerencsére azonban jórészt nyitva állnak. A biztonsági acélrácsok az üvegezett ajtók behúzásánál jó szolgálatot tehetnek - noha valószínűleg nem erre a célra szerelték fel őket. Küszöbök az eltérő burkolatú helyiségek között mindenhol találhatóak, de az udvari kijárattól eltekintve alacsony kiképzésűek (<2 cm), így könnyen átjárhatóak. A belső szintkülönbségek áthidalására két liftet helyeztek el. Gondot jelent, hogy az első szinten a két szárny között nincs összeköttetés, azaz nem közelíthető meg mind-

két lift, így meghibásodás esetén a mozgássérült „csapdába kerül”, a szinten reked. Ez többször előfordult, s különösen azért fontos probléma, mert ez a tantermi szárny.

A lift csak kulccsal kezelhető, s csak a mozgássérültek és a dolgozók számára hozzáférhető. A többi diák kizárása a lift használatából a rászorultak szempontjából érthető, a kulcsos megoldás azonban a csökkent manipulációs képességgel rendelkezők számára a kezelést lehetetlenné teszi.

A kezelőgombok egy része túl magasan található (stop és vészjelző), a feliratok nehezen olvashatóak, a helyzetjelző tábla kb. 2 m magasságban, ülő helyzetből láthatatlan módon lett elhelyezve. Kapaszkodó korlát az irányító panel oldalán nincsen. A szemközti oldalon elhelyezett tükör azonban helyesen lett kialakítva. (Segíti a lift irányítását, ha az a sérült ember járműve miatt nehezen hozzáférhető.)

HELYISÉGEK MEGKÖZELÍTÉSE

Mozgássérültek számára a legtöbb helyiség megközelíthető, de sajnos nem mindegyik. Akadálymentesen lehet eljutni az egyszerre három osztályt befogadó tornateremig, de erre pillanatnyilag sajnos nincs szükség, mert nem szerveznek az iskolában ilyen jellegű rehabilitációs programokat. Az uszoda megközelítése azonban számukra lehetetlen: a képen látható lépcsősoron keresztül juthatunk le csupán. Kár, mert az uszoda egyébként példaértékű és hasznos lehetne az integráció és a rehabilitáció szempontjából. Az innen történő kirekesztés kegyetlen, a mozgássérült diákokat különösen érzékenyen érinti.

Apropó, integráció: szintén elérhetetlen a tetőtéri úgynevezett „üvegterem”, ahol „osztálybulikat” szoktak tartani, s amelyekből így a mozgássérültek kirekesztődnek – hacsak kézben nem viszik fel őket. Természetesen elérhetőek a tantermek, szaktantermek, csoportszobák, mozgássérült WC-k, udvar, könyvtár és az étkező – bár az étkezőben segítség szükséges, mivel a tálcával a kerekesszék mozgatása gyakorlatilag lehetetlen.

BERENDEZÉSI TÁRGYAK

Minden szinten (kivéve a tornaterem szintjét) található mozgássérült WC, melynek kialakítása megfelelő, bár a külön kézmosó-előtér elhagyható lett volna, ugyanis csak körülményesebbé teszi a bejutást. A kapaszkodók, a mosdó elhelyezése korrekt, a célnak megfelel.

A közös használatú helyiségekben (tanterem, folyosói tanulósarok, szaktanterem, könyvtár, számítógépes terem) az asztalok olyan kialakításúak (illetve legalább egy részük), hogy kerekesszékekkel hozzáférhetőek legyenek.

Komoly gond azonban, hogy az iskolában felszerelt nyilvános telefon olyan magasságban lett elhelyezve, hogy egy átlagos középiskolásnak is kissé magas – ülő helyzetből azonban teljes mértékben használhatatlan. A MATÁV eljárása érthetetlen – vagy talán azért döntöttek így, mert az épülettől egy teljes háztömbnyire már elhelyeztek egy mozgássérültek számára is használható telefonkészüléket? Esetleg számukra a mobil-telefon használata lenne kötelező?

JELZÉSEK

A jobb tájékozódást valamint a környezeti információk mindenki számára jobb és könnyebb megértését speciális (az OTÉK által is szabályozott!) jelzésekkel segíthetjük elő - ilyen lehet például az akadálymentesség jele (bár ezt csak akkor alkalmazhatjuk, ha az épített környezet a magyar törvényekben foglaltaknak minden tekintetben megfelel), a felvonók jelölése, a telefon, a kijárat stb. A kialakításukat az OTÉK a mellékletében meghatározza. A táblák legyenek kontrasztosak (lehetőleg sötétkék alapon fehér felirattal), méretük feleljen meg az észlelési távolságnak. Az útvonalakat parkolóhelyektől a bejáratig, valamint az akadálymentes felvonóig és WC-ig folyamatosan jelölni kell. Ezek a jelzések ez esetben sajnos hiányoznak.

JAVASLATOK

A jelenlegi állapot megváltoztatása mindenképpen indokolt és szükséges volna, azonban bizonyos esetekben a tökéletes megvalósítás épületszerkezeti szempontból lehetetlen vagy egy iskola számára túlzott anyagi megterhelést jelentene. Néhány javaslat azonban megvalósítható:

1. A Vígkedvű Mihály utca felőli homlokzat mentén, a rámpa mellett feltétlenül szükséges lenne az OTÉK alapján legalább 1, de inkább 2 db mozgássérült parkolóhely kialakítása, táblával jelölve, aszfaltburkolattal vagy beton térburkoló elemekből kirakva, a megfelelő szélességben, illetve a járda és a parkoló közötti szintkülönbség áthidalásával (rámpa).
2. A lifteket célszerű volna nem kulcsos üzemmódúvá átalakítani, illetve a kezelőpanelt és a kijelzőt alacsonyan elhelyezni, lehetőleg 45°-os dőlésszögű, nem szenzoros billentyűkkel. Ezen az oldalon kapaszkodót is fel kell szerelni. A nem rászorultak használatát más módon kell korlátozni. (Az akadálymentesség jelzése és a diákok számára a használat megtiltása vajon nem elegendő?) A felvonók átalakítása természetesen igen nagy költséget jelent, így a gyakorlatban a megvalósítás elég valószínűtlen.
3. Az uszoda megközelíthetősége megoldható lenne (például az udvari homlokzaton át vagy az alagsori közlekedő és a lépcsőház közötti fal megnyitásával), körülményesebb azonban az öltözőblokk akadálymentesítése, ez a férőhelyek számának csökkenésével jár.
4. Igen fontos volna legalább az egyik földszinti nyilvános telefon lejjebb szerelése.
5. Kívánatos lenne a megfelelő jelzések elhelyezése - gondolván a szülők, nagyszülők, rendezvényeket látogatók, uszodavendégek stb. igényeire is.

ZÁRSZÓ

Nem kívánom teljes mértékben elítélni az épületet, s az esztétikai, szerkezeti és egyéb kialakítás sem témája ezen írásnak, csupán az, hogy bemutassam a problémákat a használók, az érintettek szemével. Nem titkolt cél az sem, hogy az írás nyomán esetleg megvalósíthatóvá válik néhány hiányosság kijavítása, pótlása. Szeretném, ha írással ebben segíthetnék.

Az anyag összeállításában nagyon sok segítséget kaptam Diós Attila 3. osztályos diáktól, valamint a vele foglalkozó gyógypedagógustól, akik kalauzoltak a gimnáziumban. Ezt ezúton is köszönöm.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

Fischl Géza — Pandula András: Az akadálymentes épített környezet. Főiskolai jegyzet, Ybl Miklós Műszaki Főiskola, 1999.